Dr. D. M. Kale

ISSN 2277 - 5730
AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
QUARTERLY RESEARCH JOURNAL

AJANTA

Volume - IX Issue - IV OCTOBER - DECEMBER - 2020

MARATHI PART - II

Peer Reviewed Refereed
and UGC Listed Journal

Journal No. 40776

ज्ञान-विज्ञान विमुक्तये

IMPACT FACTOR / INDEXING
2019 - 6.399
www.sjifactor.com

❖ EDITOR ❖
Asst. Prof. Vinay Shankarrao Hatole
M.Sc (Maths), M.B.A. (Mktg.), M.B.A. (H.R.),
M.Drama (Acting), M.Drama (Prod. & Dir.), M.Ed.

❖ PUBLISHED BY ❖

Ajanta Prakashan
Aurangabad. (M.S.)

PRINCIPAL
Swami Vivekanand Mahavidyalaya
Mukramabad Tq.Mukhed.Dist.Nanded

The information and views expressed and the research content published in this journal, the sole responsibility lies entirely with the author(s) and does not reflect the official opinion of the Editorial Board, Advisory Committee and the Editor in Chief of the Journal "AJANTA". Owner, printer & publisher Vinay S. Hatole has printed this journal at Ajanta Computer and Printers, Jaisingpura, University Gate, Aurangabad, also Published the same at Aurangabad.

Printed by

Ajanta Computer, Near University Gate, Jaisingpura, Aurangabad. (M.S.)

Printed by

Ajanta Computer, Near University Gate, Jaisingpura, Aurangabad. (M.S.)
Cell No. : 9579260877, 9822620877, 7030308239 Ph. No. : (0240) 2400877
E-mail : ajanta5050@gmail.com, www.ajantaprakashan.com

AJANTA - ISSN 2277 - 5730 - Impact Factor - 6.399 (www.sjifactor.com)

PRINCIPAL
Swami Vivekanand Mahavidyalaya
Mukramabad Tq.Mukhed.Dist.Nanded

EDITORIAL BOARD

Professor Kaiser Haq Dept. of English, University of Dhaka, Dhaka 1000 Bangladesh	**Roderick McCulloch** University of the Sunshine Coast Locked Bag 4, Maroochydore DC, Queensland 4558 Australia
Dr. Ashaf Fetoh Eata College of Art's and Science Salman Bin Abdul Aziz University KAS	**Dr. Nicholas Loannides** Senior Lecturer & Cisco Networking Academy Instructor, Faculty of Computing, North Campus, London Metropolitan University, 166-220 Holloway Road, London, N7 8DB, UK
Muhammad Mezbah-ul-Islam Ph.D. (NEHU, India) Assot. Prof. Dept. of Information Science and Library Management University of Dhaka, Dhaka - 1000 Bangladesh	**Dr. Meenu Maheshwari** Assit. Prof. & Former Head Dept. of Commerce & Management University of Kota, Kota
Dr. S. Sampath Prof. of Statistics University of Madras Chennai 600005	**Dr. D. H. Malini Srinivasa Rao** M.B.A., Ph.D., FDP (IIMA) Assit. Prof. Dept. of Management Pondicherry University Karaikal - 609605
Dr. S. K. Omanwar Professor and Head, Physics, Sat Gadge Baba Amravati University, Amravati	**Dr. Rana Pratap Singh** Professor & Dean, School for Environmental Sciences, Dr. Babasaheb Bhimrao Ambedkar University Raebareily Road, Lucknow
Dr. Shekhar Gungurwar Hindi Dept. Vasantrao Naik Mahavidyalaya Vasarni, Nanded	**Memon Sohel Md Yusuf** Dept. of Commerce, Nizwa College of Technology, Nizwa Oman
Dr. S. Karunanidhi Professor & Head, Dept. of Psychology, University of Madras	**Prof. Joyanta Borbora** Head Dept. of Sociology, University Dibrugarh
Dr. Walmik Sarwade HOD Dept. of Commerce Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada University, Aurangabad	**Dr. Manoj Dixit** Professor and Head, Department of Public Administration Director, Institute of Tourism Studies, Lucknow University, Lucknow
Prof. P. T. Srinivasan Professor and Head Dept. of Management Studies University of Madras, Chennai	**Dr. P. Vitthal** School of Language and Literature Marathi Dept. Swami Ramanand Teerth Marathwada University, Nanded

PRINCIPAL
Swami Vivekanand Mahavidyalaya
Mukramabad Tq.Mukhed Dist.Nanded

EDITORIAL BOARD

Dr. Jagdish R. Baheti H.O.D. S.N.J.B. College of Pharmacy, Meminagar, A/P. Tal Chandwad, Dist. Nashik	**Dr. Sadique Razaque** Univ. Department of Psychology, Vinoba Bhave University, Hazaribagh, Jharkhand
Prof. Ram Nandan Singh Dept. of Buddhist Studies University of Jammu	**Dr. Safiqur Rahman** Assistant Professor, Dept. of Geography, Guwahati College Bamunimaidam, Guwahati, Assam

PUBLISHED BY

Ajanta Prakashan

Aurangabad. (M.S.)

PRINCIPAL
Swami Vivekanand Mahavidyalaya
Mukramabad Tq.Mukhed.Dist.Na

VOLUME - IX, ISSUE - IV - OCTOBER - DECEMBER - 2020
AJANTA - ISSN 2277 - 5730 - IMPACT FACTOR - 6.399 (www.sjifactor.com)

CONTENTS OF MARATHI PART - II

अ.क्र.	लेख आणि लेखकाचे नाव	पृष्ठ क्र.
१	कोविड-१९ मुळे विस्कळीत झालेले सामाजिक जनजीवन मूळ पदावर आणण्यासाठी मानवी भावनांद्वारे जाहिरातींचा सकारात्मक वापर **प्रा. कृष्णा गणपत सावंत**	१-५
२	कोरोना महामारीचा ग्रामीण अर्थव्यवस्थेवर झालेला परिणाम आणि यामध्ये वृत्तपत्रांनी बजावलेली महत्वाची भूमिका **विपिन सोनावणे** **शिरिष अंबेकर**	६-११
३	भारतीय आरोग्य व्यवस्था आणि कोवीड-१९ परिस्थिती **प्रा. डॉ. मुरलीधर पंडीत गायकवाड**	१२-१६
४	कोविड-१९ चे ग्रामीण जीवणावरील परिणाम **प्रा. स्मिता रा. देवर**	१७-२१
५	कोविड-१९ संबंधी प्रकरणात भारताच्या सर्वोच्च न्यायालयाची भूमिका **प्रा. डॉ. विनोद राठोड**	२२-२६
६	कोविड-१९ च्या काळात स्मार्टफोनमुळे ग्रामीण शिक्षणावर झालेला परिणाम यांचा मागोवा **प्रा. इंद्रजित नितीनराव बंगाळे**	२७-२९
७	शेती उद्योजकता निर्माण डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचा दृष्टिकोन **डॉ. एच. यु. पेटकर**	३०-३५
८	कोविड-१९ जागतिक महामारीचा चीन व अमेरिकेच्या संबंधावर झालेला परिणाम **प्रा. डॉ. संजय सांभाळकर**	३६-४१
९	महाराष्ट्रातील आघाडी शासन : अपरिहार्यता व भवितव्य **प्रा. मगरे एम. के.**	४२-४५
१०	मराठी वृत्तपत्रांतील महिलांविषयक पुरवण्या एक अभ्यास विशेष **नीरा विश्वनाथ देवकत्ते** **प्रा. डॉ. सुधीर गव्हाणे**	४६-४९
११	समाजिक जीवनात जाहिरातींचा सकारात्मक प्रभाव **प्रा. डॉ. यु. सी. घोसरे**	५०-५३

PRINCIPAL
Swami Vivekanand Mahavidyalaya
Mukramabad Tq.Mukhed.Dist.Nanded

VOLUME - [illegible], ISSUE - IV - [illegible]
AJANTA - ISSN 2277 - 5730 - IMPACT FACTOR - 6.399 (www.sjifactor.com)

CONTENTS OF MARATHI PART - II

[illegible]	[illegible]	[illegible]
१२	[illegible] [illegible]	[illegible]
१३	[illegible] [illegible]	[illegible]
१४	[illegible] [illegible]	[illegible]
१५	[illegible] [illegible]	[illegible]
१६	[illegible] [illegible]	[illegible]
१७	[illegible] [illegible]	[illegible]
१८	[illegible] [illegible]	[illegible]
१९	[illegible] [illegible]	[illegible]
२०	[illegible] [illegible] [illegible]	[illegible]
२१	[illegible] [illegible] [illegible]	[illegible]
२२	[illegible] [illegible]	[illegible]
२३	[illegible] [illegible]	[illegible]

PRINCIPAL
Swami Vivekanand [illegible]
[illegible]

CONTENTS OF MARATHI PART - II

अ.क्र.	लेख आणि लेखकाचे नाव	पृष्ठ क्र.
२४	उच्च माध्यमिक शिक्षण घेणाऱ्या विद्यार्थ्यांवर सोशल नेटवर्किंग साईटसचा होणारा परिणाम **प्रिती निकाळजे**	१२०-१२२
२५	औरंगाबाद शहरातील शिक्षिकांमध्ये भारतीय संविधानातील महिला सक्षमीकरण कायद्यांतर्गत येणाऱ्या कलमांविषयी असलेली जाणीव जागरूकतेचा चिकित्सक अभ्यास **वैशाली ताराचंद निकाळजे**	१२३-१२६
२६	बुद्धकालीन सांसारिक जीवन न्याय पद्धती **रसाळ डि. एस.**	१२७-१३०
२७	नागपूर जिल्ह्यातील आधुनिक ठिबक व तुषार सिंचन पद्धतीचा वापर व व्यवस्थेचा विकासाचे अध्ययन **डॉ. सतीश डुडुरे**	१३१-१३४
२८	महाराष्ट्र राज्य कृषी विभागाद्वारे राबविण्यात येणाऱ्या विविध योजनांचे भंडारा जिल्ह्यातील शेतकऱ्यांच्या आर्थिक विकासात योगदान **प्रविण कापसे** **डॉ. सुधाकर बी. इंगळे**	१३५-१३९
२९	गडचिरोली जिल्ह्यातील महिला बचत गटांचे जिल्ह्याच्या आर्थिक प्रगतीत योगदान **चंदना कुबडे** **डॉ. जे. पी. देशमुख**	१४०-१४३
३०	टोमॅटो वितरणाच्या विविध पद्धती **प्रा. साहेबराव दौलत निकम**	१४४-१४७
३१	यवतमाळ जिल्ह्यातील कापूस पिकांची उत्पादकता - एक भौगोलिक अभ्यास **डॉ. वनश्री एन. लाखे**	१४८-१५५
३२	शारीरिक शिक्षणाचे स्वरूप व महिलांचा सहभाग **डॉ. दिलीप मोहनराव काळे**	१५६-१६१

PRINCIPAL
Swami Vivekanand Mahavidyalaya
Mukramabad Tq.Mukhed.Dist.Nanded

VOLUME - IX, ISSUE - IV - OCTOBER - DECEMBER - 2020
AJANTA - ISSN 2277 - 5730 - IMPACT FACTOR - 6.399 (www.sjifactor.com)

३२. शारीरिक शिक्षणाचे स्वरूप व महिलांचा सहभाग

डॉ. दिलीप मोहनराव काळे
संचालक, शारीरिक शिक्षण व क्रीडा विभाग, स्वामी विवेकानंद महाविद्याल, मुक्रमाबाद.

प्रस्तावना

क्रीडा स्पर्धेतील मुलीचा सहभाग ही एक जटील समस्या आहे. त्यामुळे या सहभागाची कारणमीमांसा क्रीडा समाजशास्त्रीय दृष्टीने करावी लागेल. मराठवाडा प्रदेश हा सामाजिक व आर्थिक दृष्टीने मागासलेला आहे. १२९४ पासून १९४८ पर्यंत हा प्रदेश प्रथम सुलतानशाही व नंतर निजामाच्या काळात गुलामगिरीत राहिल्यामुळे या प्रदेशात मुलींच्या सर्वांगिण विकासासाठी दुर्लक्ष झाले. या प्रदीर्घ सामाजिक गुलामगिरीचा प्रभाव जीवनाच्या विविध क्षेत्रात दिसतो. खेळ हे एक यापैकी महत्त्वाचे क्षेत्र आहे. अलिकडे शिक्षणाचा प्रसार, सामाजिक जागृती, आर्थिक विकासाच्या संधी तसेच नवे सांस्कृतिक वातावरण, प्रसारमाध्यमांचा प्रभाव या सर्व घटकांमुळे मागास भागात सुद्धा मुलींच्या क्रीडा सहभागाबाबत पोषक वातावरण तयार होत आहे. हे वातावरण तयार करण्यासाठी केले जाणारे प्रयत्न अद्यापही अपुरे आहेत. या सर्व प्रयत्नांचा परिपाक म्हणजे खेळाचा दर्जा होय.

श्री. ब. गोगटे यांनी मराठवाड्यातील शिक्षण या ग्रंथामध्ये विद्यार्थिनीच्या शिक्षणाचे प्रमाण कसे कमी आहे ते सांगून त्यामागील सामाजिक, आर्थिक व मानसिक कारणांची चर्चा केली आहे. त्याशिवाय इतरही घटक त्यात कारणीभूत ठरतात. त्याची सखोल व शास्त्रीय चर्चा करावयाची आहे. गोगटे यांनी आपल्या विवेचनात म्हटले आहे, 'स्त्रियांना पुरूषांसारखेच चांगले शिक्षण मिळणे अपेक्षित असते. शिवाय स्त्रियांना बालसंगोपन करावयाचे असल्याने त्यांना चांगल्या शिक्षणाची विशेष आवश्यकता असते.'[१] मराठवाडा विभागातील मुलींच्या अल्प क्रीडा सहभागासही हे सर्व घटक जबाबदार आहेत. त्याबाबत येथे सखोल व व्यावहारिक चर्चा करावयाची आहे.

शारीरिक शिक्षणाची संकल्पना

शारीरिक शिक्षणाची संकल्पना स्पष्ट करताना काही तज्ज्ञांची मते स्पष्ट केली पाहिजेत.

ब्राऊनवेल यांच्यामते, Physical Education should make men, women and young to become fit enabling them to discharge their duties in a normal way. It should develop attitudes and habits of good sportsmanship, good bearing and positive health.[2] शारीरिक शिक्षणाने तरुणांची प्रकृती व स्वास्थ्य उत्तम ठेवून त्यांना तंदुरुस्त ठेवण्यासाठी साहाय्य केले पाहिजे.

थॉमस यांच्यामते, Physical Education is an education through physical activities selected for development of total personality of the child and its fulfillment and perfection in body, mind and spirit.[3]

PRINCIPAL
Swami Vivekanand Mahavidyalaya
Mukramabad Tq.Mukhed.Dist.Nanded

Swami Vivekanand Mahavidyalaya, Mukramabad Ta. Mukhed, Dist. Nanded

शारीरिक शिक्षण हे अशा प्रकारे व्यक्तिमत्त्वाच्या संपूर्ण विकासासाठी साहाय्यभूत ठरते. देह, मन आणि चैतन्याच्या अभिव्यक्तीसाठी ते पोषक ठरते.

ब्रुचर यांनी केलेली मीमांसा अधिक अर्थपूर्ण वाटते. त्यांनी म्हटले, Physical Education is an integral part of total education process ans has its aim the development of physically, mentally, emotionally and socially fit citizens through the medium of physical activties which have been selected with a view to realizing these outcomes.[4]

शारीरिक शिक्षण हे संपूर्ण शिक्षणाचा एक अविभाज्य घटक होय. शिक्षण एक प्रक्रिया असून त्याद्वारे बौध्दिक, शारीरिक, भावनिक, सामाजिकदृष्टीने परिपूर्ण नागरिक तयार केला जातो. या प्रकारच्या निर्मिती प्रक्रियेची जडणघडण हेच त्याचे उद्दिष्ट असते. शारीरिक शिक्षणाची ध्येय-उद्दिष्टे संशोधकांनी बारकाईने मांडली आहेत. ह्या व्याख्यांचा विचार करता असे लक्षात येईल की, शारीरिक शिक्षणामुळे फक्त शरीराचाच विकास होतो असे नाही, तर शरीरातील सर्व संस्थांचा विकास त्यातून संभवतो. अशा प्रक्रियांचा व संस्कारांचा परिपोष शारीरिक शिक्षणाच्या माध्यमातून होतो.

शारीरिक शिक्षणाच्या माध्यमातून तरुण पिढी सुदृढ, निरोगी, मानसिकदृष्ट्या निकोप व प्रसन्न होऊन देशासाठी उत्तम नागरिक होतात. म्हणूनच डॉ. जे.बी. नॅश असे म्हणतात की, शारीरिक शिक्षण हे शिक्षणाचे अविभाज्य अंग आहे. त्यांच्यामते, शिक्षण व शारीरिक शिक्षण ह्यांची उद्दिष्टे सारखीच आहेत.[5] महाविद्यालये व विद्यापीठांनी अशा प्रकारची नवी पिढी घडवावी अशी अपेक्षा दिसते. शारीरिक शिक्षणाची उद्दिष्टे ही व्यक्तिमत्त्व विकास व स्त्री-पुरुष समानतेसाठी पोषक असतात.

महिलांचा सहभाग

स्पर्धेच्या ह्या युगात प्रत्येक क्षेत्रात मुली मोठ्या प्रमाणावर सहभागी होत आहे; पण क्रीडा क्षेत्राशी तुलना केल्यास त्यांच्या सहभागाला बऱ्याच मर्यादा आलेल्या आढळतात. त्याची कारणे बरीच आहेत. दिवसेंदिवस खेळांच्या तंत्रात बदल होत आहे. साधने, सुविधा वाढत आहेत. अत्याधुनिकता त्यात येत आहे.

या प्रगत तंत्राचे व कौशल्यांचे प्रशिक्षण मुलींना कसे देता येईल हा ही एक महत्त्वाचा प्रश्न होय. प्रा. रॉबर्ट हिग्ज यांच्यामते, 'महिला क्रीडा विषयक चळवळीचे दोन पैलू आहेत. पहिला खेळाडूंच्या समुदायात महिलांचे यश सांगणारा होय. तर दुसरा घटक हा विशाल महिला समुदायाच्या सहभागाशी निगडीत असतो.'[6] पुढे हिग्ज म्हणतात, महिलांना क्रीडा सहभागाची अनेक क्षेत्रे उपलब्ध करून दिली पाहिजेत. विविध उद्योगसमूहातील महिला खेळाडूंनाही उत्तेजन दिले पाहिजे.

महिला क्रीडा सहभागाची कारणमीमांसा करताना प्रा. हिग्ज यांनी अचूक निदान केले आहे. त्यांच्यामते, Women in sports today tends to be a popular subject, but for those wishing to delve into the history of it in the early period.[7] खेळातील महिलांचा सहभाग हा एक लोकप्रिय विषय आहे; परंतु ज्यांना त्यात शोध घ्यावयाचा आहे, त्यांनी आरंभीच्या इतिहासाकडे दुर्लक्ष करता कामा नये. कारण सन १९१४ पर्यंत ऑलिंपिकमधील महिला सहभागासही विरोध होत होता. थोडासा मागील इतिहास पाहता असे दिसते की, पहिल्या महायुध्दाच्यापूर्वी ब्रिटनमध्ये विम्बल्डन स्पर्धेमध्ये सन १८८४ मध्ये स्त्रियांना खेळण्याची परवानगी देण्यात आली. सन १८८५ मध्ये ब्रिटनमध्ये महिलांचे शारीरिक शिक्षण

PRINCIPAL
Swami Vivekanand Mahavidyalaya
Mukramabad Ta Mukhed.Dist.Nanded

महाविद्यालय सुरू झाले. सन १९०० सालच्या पॅरिस ऑलिंपिकमध्ये 'टेनिस व गोल्फ' हे खेळ प्रदर्शनीय सामने म्हणून खेळले गेले. सन १९२० च्या ऑलिंपिकमध्ये २० देशांच्या (१३६ महिलांनी) क्रीडा स्पर्धेत भाग घेतला होता. सन १९२८ च्या ऑलिंपिकपासून स्त्रियांना क्रीडा सहभागाची परवानगी देण्यात आली. १९४८ च्या लंडन ऑलिंपिकमध्ये दोन मुलांच्या आईने सर्वात वेगवान महिला म्हणून किताब मिळविला व सर्वत्र तिचे कौतुक झाले. सन १९६० च्या ऑलिंपिकपासून महिलांच्या सहभागाचे चित्र पालटले. सन १९७२ चे ऑलिंपिक हे महिला जिम्नॅस्टिक्स खेळाडूंनी गाजवले व पुढे सातत्याने हा आलेख उंचावतच गेला.[८] अशा प्रकारे महिलांना क्रीडा क्षेत्रातील सहभागासाठी निरंतर संघर्ष करून आपले स्थान निश्चित करावे लागले हे विसरता कामा नये. भारताला क्रीडा क्षेत्रात प्रगती करून अधिकाधिक सुवर्ण पदके प्राप्त करून घ्यावयाची असतील तर ग्रामीण भागातील निराशाजनक व प्रतिकूल परिस्थिती बदलली पाहिजे.[९] त्यामुळे या प्रबंधात मुलींच्या क्रीडा सहभागाचा विचार केला आहे.

मराठवाडा हा ग्रामीण कृषीप्रधान व मागास विभाग आहे. या भागात सन १९५७ साली स्वतंत्र असे मराठवाडा विद्यापीठ स्थापन झाले व त्यामुळे क्रीडा शिक्षणाला गती लाभली.

मराठवाड्यातून एकूण आठ जिल्हे आहेत. औरंगाबाद, जालना, बीड, उस्मानाबाद, परभणी, नांदेड, लातूर व हिंगोली या सर्वांकरीता पूर्वी एकच विद्यापीठ होते. पण कालपरत्वे शैक्षणिक विस्तार वाढत गेला आणि कालांतर्गत सोयीसाठी वेगवेगळे विद्यापीठे झाली. सर्व शैक्षणिक विभागाबरोबर शारीरिक शिक्षण यापैकीचा एक विभाग आहे.[१०]

मराठवाड्यातील मुलामुलींच्या क्रीडा नैपुण्याला वाव देणारा शारीरिक शिक्षण या विभागाची क्रीडा विषयक असणाऱ्या सोयी-सुविधा, शहरी भाग, ग्रामीण भाग, शैक्षणिक दर्जा यांचा विचार करता आढळलेल्या सहभागाची मीमांसा केली पाहिजे. दोन्ही विद्यापीठांतून खेळणाऱ्या मुली आणि विभागासाठी त्यांची निवड हा एक मुलीच्या क्रीडा सहभागाबाबतचा प्रश्न सातत्याने जाणवत होता. ह्यावरच संशोधन करावे या हेतूने प्रस्तुत संशोधन विषय हाती घेतला आहे.

'प्रा. हिग्ज' यांनी महिला सहभागाचे विश्लेषण करताना मुलगामी विवेचन केले आहे. त्यांच्यामते, 'अनेक अभ्यासक महिला सहभागाकडे दुर्लक्ष करतात. मध्यमवर्गीय नागरी कुटुंबाच्या पलिकडे जाऊन असा विचार करावा लागतो.'[११] भारतामध्ये तर आदिवासी, वनवासी तसेच मागासवर्गीय व भटकेविमुक्त यांच्यातील क्रीडा सहभागाचा अभ्यास करताना असाच दृष्टीकोन ठेवला पाहिजे. कारण हे सर्व घटक संस्कृतीकरणाच्या प्रक्रियेत प्रगत प्रदेशापेक्षा कमालीचे मागे राहिले आहेत. त्यांच्यातील या सर्व मागासलेपणामुळे खेळाकडे असलेला त्यांचा ओढा कसा वाढविता येईल हा चिंतेचा व संशोधनाचा विषय बनला आहे.

महिला सहभाग निर्धारणाचे घटक

कुठल्याही समाजातील शैक्षणिक व्यवस्थेत महिलांचा क्रीडा सहभाग ही एक गुंतागुंतीची प्रक्रिया असते. महिलांचा अधिकाधिक सहभाग हा पुढील काही घटकांवर अवलंबून असल्याचे दिसून येते. डोनाल्ड च्यू यांनी डायमेंशन ऑफ स्पोर्ट स्टडीज या ग्रंथात खेळातील महिलांचा सहभाग यावर स्वतंत्र प्रकरण दिले आहे. त्यांनी महिला क्रीडा सहभागाचे पुढील घटक नोंदविले आहेत.

PRINCIPAL
Swami Vivekanand Mahavidyalaya
Mukramabad Tq.Mukhed.Dist.Nanded

कुठल्याही पारंपरिक समाजाने समाजात स्त्री आणि पुरुष यात फरक केला जातो. भारतासारख्या देशात स्त्रियांना दुय्यम लेखले जाते व पुरुषांना प्राधान्य दिले जाते. भारतामध्ये मनुस्मृतीपासून स्त्रिया आणि दलित यांना दुय्यम दर्जा देण्यात आला आहे.[१२] त्यामुळे भारतात मुलींना खेळात सहभागी करून घेतले जात नाही. मुलांना अधिकाधिक संधी दिली जाते. कारण खेळातील सहभाग हा सामाजिक स्वातंत्र्याचा एक भाग होय. स्त्रियांना समाजात असे स्वातंत्र्य नसते.

त्या-त्या देशात मुलींच्या सहभागाची परंपरा कशी आहे त्यावर वर्तमानकाळ अवलंबून असतो. कुठल्याही राष्ट्राचे शिल्पकार त्या देशाच्या भवितव्याबाबत विचार करताना स्त्री-पुरुष समानतेबाबत किती विचार करतात यावर त्या समाजाची प्रगती अवलंबून असते.[१३] भारतात महात्मा फुले, महात्मा गांधी, महर्षी कर्वे यांनी मुलींच्या शिक्षणाकडे लक्ष दिले. त्यानंतर त्यांचे शिक्षण व त्यांचा खेळ याबाबत व्यापक चळवळ झाली नाही. परंपरेचा प्रभाव हे मुलींच्या अल्पसहभागाचे एक महत्त्वाचे कारण आहे.

पुरुष व महिला यांच्या तुलनेत महिला या दुर्बल असतात व त्या सक्षमतेने खेळात उतरू शकत नाहीत असा पूर्वीचा पूर्वग्रह केला जातो.[१४] परंतु हा पूर्वग्रह खोटा असून, आता ऑलिम्पिकमधील मुलींची कामगिरी पाहता अन्य क्षेत्राप्रमाणे खेळात सुद्धा मुली आघाडीवर असल्याचे दिसून येते.

स्त्री-पुरुष समानतेला गती देण्यासाठी शिक्षण, प्रसारमाध्यमे व अन्य संस्थात्मक जीवनातून समाजीकरणाची प्रक्रिया गतिमान करावी लागते, पण विकसनशील समाजात तसे घडत नाही. खेळामध्ये मुलींना बाजूला ठेवले जाते व मुलांना अधिक प्राधान्य दिले जाते.

मुलींच्या खेळाच्या सहभागात व्यक्तिमत्त्वाचा विकास हा एक महत्त्वाचा घटक होय. जर मुले किंवा मुली यांचे व्यक्तिमत्त्व प्रभावीपणे विकसित झाले नाही तर खेळात रुची निर्माण होणे कठीण होते. प्राथमिक शिक्षणापासून उच्चमाध्यमिक स्तरापर्यंत मुलींमध्ये खेळाची आवड निर्माण केली तरच परिपक्व व्यक्तिमत्त्वाचा विकास होऊ शकतो.

महाविद्यालयीन स्तरावर आर्थिक साधनसामुग्रीचा अभाव असल्यामुळे मुलींच्या खेळासाठी लागणाऱ्या सुविधा, मैदाने, उपकरणे तसेच विविध प्रकारच्या क्रीडा सामुग्री यांची खरेदी केली जात नाही. आर्थिक अडचणींमुळे प्रवास तसेच मुलींना द्यावयाचा सकस आहार, प्रशिक्षण याकडे दुर्लक्ष होते.

एखाद्या प्रदेशात स्त्रीमुक्तीची चळवळ जेव्हा गतिमान होते तेव्हा विविध क्षेत्रात खांद्याला खांदा लावून पुरुषांबरोबर महिला विविध क्षेत्रात पुढे येतात. भारतात १९७२ नंतर ही चळवळ गतिमान झाली आणि त्याची फळे १९९० नंतर दिसू लागली. पी. टी. उषा, सायना नेहवाल, सानिया मिर्झा इत्यादींचा उदय हा या चळवळीनंतर झाला आहे. त्यापूर्वी मात्र मुलींच्या सहभागाकडे नकारात्मक दृष्टीने पाहिले जात असे.

मुलींच्या खेळ सहभागामध्ये प्रशिक्षण व सराव सुविधा यांना स्वतंत्र महत्त्व आहे. जर मुलींसाठी स्वतंत्र सुयोग्य स्त्री प्रशिक्षक असतील तर मुली अधिक मोकळेपणाने खेळात भाग घेतात. तसे नसल्यामुळे पालक मुलींना खेळात सहभागी

PRINCIPAL
Swami Vivekanand Mahavidyalaya
Mukramabad Ta.Mukhed.Dist.Nanded

करण्याकडे दुर्लक्ष करतात.[10] योग्य प्रशिक्षण, साधन आणि संधीचा अभाव या सर्व बाबी मिळून ग्रामीण भागात मुलींचा सहभाग अवलंबून असतो.

ग्रामीण प्रदेशात समाजाची मुलींच्या खेळाकडे बघण्याची दृष्टिकोनावर यांनी आहे तसा नैतिक, धार्मिक सहभाग अवलंबून असतो. भारतीय समाजाने मुलींच्या सहभागाकडे नकारात्मक दृष्टीने पाहिले आहे. परंतु, शिक्षण व तंत्रज्ञानाच्या प्रभावामुळे मुलींना सामाजिक जीवनात खेळाचे स्थान मिळू लागले आहे. तरीही ग्रामीण भागात ही सामाजिक मानसिकता प्रकर्षाने दिसून येते.[11]

संगणकामुळे जीवनाच्या सर्व क्षेत्रात जसे बदल झाले आहेत तसे खेळामध्ये झाले आहेत आणि खेळामध्ये आधुनिक तंत्रज्ञानाच्या प्रभावातून नवे वातावरण तयार झाले आहे. या म्हणतात की, आज तंत्रज्ञानामुळे सामाजिक वातावरणात बदल झाला आणि पूर्वीप्रमाणे महिलाही जीवनाचे स्वातंत्र्य अनुभवत आहेत.[12] ग्रामीण प्रदेशात आधुनिक तंत्रज्ञान किती पोहचले आहे त्यावरून मुलींच्या खेळातील सहभागाची दिशा ठरविली जाते.

समारोप

या घटकांचा विचार करताना मुलींचा खेळातील सहभाग वाढविण्यासाठी शैक्षणिक उपयोगिता, सामाजिक उपयोगिता आणि वित्तीय उपयोगिता या तीन बाबींवर भर दिला जात आहे. खेळाचे व्यवस्थापन ग्रामीण दृष्टीने केले तर आपण खेळाला एक नवे रूप देऊ शकतो ही जाणीव शासनाकडे तालुका व जिल्हास्तरावर सुद्धा येत आहे. महिलांच्या क्रीडा सहभागासाठी उपकरणांची उपलब्धता, त्याच प्रमाणे स्थानिक स्पर्धांचा विकास आवश्यक ठरतो. व्यावसायिकदृष्टीने महिला खेळाडूंचा दर्जा उंचविण्यासाठी योग्य प्रशिक्षणाची गरज आहे. संघटन प्रशासन राज्यस्तर व राष्ट्रीय स्तरावरही आवश्यक ठरते. पॅट्रिक टेलर, पीटर ड्रकर इ. व्यवस्थापन तज्ञांनी या दृष्टीने केलेली मांडणी महत्त्वाची आहे. खेळ असो की शिक्षण असो, त्यातील अव्वल दर्जा हा वैज्ञानिक व्यवस्थापनावर अवलंबून असतो. त्यातील प्रत्येक घटक हा सुसंघटित, सुनियोजित आणि तंत्रज्ञान सुसंवादी असेल तर खेळातील सहभाग संतुलन राहू शकते, परंतु त्यात संतुलन नसेल तर महिला सहभागाकडे दुर्लक्ष होते.

संदर्भसूची

१. गांगरे श्री. ब., मराठवाड्यातील शिक्षण, एमआरटी, औरंगाबाद, पृष्ठ-११८
२. वैष्णव पी., योगा ॲण्ड इटस इफेक्ट, वैशाली प्रकाशन, औरंगाबाद, २००७, पृष्ठ-१२
३. किता, पृष्ठ ६०
४. किता, पृष्ठ ६०
५. Jain Anoop, Women and Sports, Sports Publications, Delhi, 2004, pg. 261
६. Higgs Rober J., Sports a Researcher Guide, Greenwood Press, Newyork, 1982, p. 79
७. किता, पृष्ठ -१३२

PRINCIPAL
Swami Vivekanand Mahavidyalaya
Mukramabad Tq.Mukhed Dist.Nanded

८. खडकीकर सरपाते, मोहन कुमार, शारीरिक शिक्षणाचा इतिहास आणि पाया, हर्षद पब्लिकेशन, नांदेड. पृष्ठ-५२

९. नितु, ग्रामीण क्षेत्र में शारीरिक शिक्षा, नवी दिल्ली, २००४, उपरोक्त, पृष्ठ ४

१०. पार्श्रीकर दत्ता, मराठवाड्यातील शारीरिक शिक्षण व क्रीडा विकास, अश्वमेध स्मरणिका, १९९८, पृष्ठ - २६

११. किता, पृष्ठ ३६

१२. नितु, उपरोक्त, पृष्ठ ७

१३. Chu Donald, Dimensions of Sport Studies, John wiley & Sons, Newyork, 1982, pg 155

१४. Ibid, pg 162

१५. Jain Anoop, Opict, pg 127

१६. Ibid, pg 55

१७. Chu Donanld, Opcit, pg 43

PRINCIPAL
Swami Vivekanand Mahavidyalaya
Mukramabad Ta.Mukhed Dist.Nanded